

Inger V. Johansen, "RAV – Kvinder mod Unionen"

Oplæg til Nordisk Folkerigsdag den 22. juli 2005

Den nordiske velfærdsmodel og Nordens muligheder i lyset af europæiseringen

Jeg er blevet inviteret til at holde oplæg som medlem af kvindeguppen "RAV-Kvinder mod Unionen", der igennem mange år har bekæmpet EU, fordi vi mener, at EU-udviklingen underminerer kvinders muligheder for ligestilling og frigørelse. RAV er også med i et europæisk EU-kritisk kvindenetværk "Kvinder for et Andet Europa" ("Women Towards a Different Europe"), det blev oprettet i 1997. Det tog som noget nyt spørgsmålet op om de negative følger for kvinder af tilpasningspolitikken til den Økonomiske og Monetære Union (ØMU) med nedskæringer og privatiseringer på velfærdsområdet.

For de sydeuropæiske kvinder i netværket havde denne politik med nedskæringer i deres sparsomme velfærd, haft langt dybere konsekvenser end for os i Norden. De sydeuropæiske kvinder havde set frem til og forventet, at EU ville søge at fremme den nordiske velfærdsmodel, og at de sydeuropæiske kvinder havde gjort flere fremskridt på ligestillingsområdet ligesom de nordiske. De var blevet dybt skuffede. Til gengæld var de blevet inspireret af de nordiske kvinders kamp mod EU og Maastricht-traktaten. Vi måtte desværre fortælle dem, at også i Norden oplevede kvinder tilbageslag på grund af nedskæringspolitikken.

Erfaringerne og diskussionerne i disse kvindenetværk er udgangspunktet for mit oplæg. Der er ingen tvivl om, at den sociale velfærd har været under pres i alle EU-lande som følge af EU-udviklingen – men også fordi EU-landenes regeringer ønsker eller accepterer at føre en sådan politik, uanset om de er borgerlige eller socialdemokratiske. Også den nordiske velfærdsmodel har været og er under pres og er ikke længere, hvad den tidligere var. Den er blevet – som det hedder – tilpasset EU og globaliseringen. En tilpasning der har betydet store forringelser, som vi i Danmark f.eks. konkret har oplevet i sundhedssektoren. Denne tilpasning er ikke kun sket i EU-lande som Sverige, Finland og Danmark – men også i Norge, selvom Norge ikke er fuldt medlem af EU - men af EØS.

Når man taler om europæisering i sammenhæng med den nordiske velfærdsmodel, forstår jeg det som EU-udviklingens pres for et mere liberaliseret velfærdssystem. Jeg ser den økonomiske politik,

som fremmes af EU-udviklingen, som en del af globaliseringen, hvor man internationalt såvel som nationalt og lokalt tilpasser samfundene og økonomien til markedets – og ikke menneskenes – behov. Denne politik omtales også som nyliberalisme.

Så når såkaldt progressive EU-tilhængere taler om, at EU er et gode vi kan bruge til at styre markedskræfterne på europæisk plan og begrænse den vilde kapitalisme – er det en sandhed med så store modifikationer, at jeg vil mene, at det modsatte som oftest er tilfældet. EU lovgiver og lægger rammerne for den økonomiske og anden politik – men i høj grad til gavn for og under hensyntagen til de store kapitalkoncerner og deres interesser.

Selv om EU-forfatningen nu ligger i ruiner, er det god grund til at se på dens indhold, som er formuleret på grundlag af de hidtidige EU-traktater. Der står meget smukt, at EU stræber efter en social markedsøkonomi. Men det er svært at finde det sociale i forfatningens indhold, der snarere handler om penge, høj konkurrenceevne, og økonomisk vækst. Dette er en forfatning med et klart perspektiv om stadig mere liberalisering – en nyliberalistisk politik. En forfatning der vil udstikke ikke blot et politisk og økonomisk men også ideologisk grundlag for EU-landenes politik. Med dybe konsekvenser for befolkningerne i EU-landene, som i konsekvens af en eventuel vedtagelse af en sådan forfatning ikke længere ville kunne stemme sig til og vælge en anden regering og politik, end den der er skitseret i EU-forfatningen. Dette er ikke kun udemokratisk – det indebærer også en ensretning af samfundene. Inden for EU forfatningens rammer er der – hvis den gennemføres – ikke plads til den nordiske velfærdsmodel. Alternativt kan man så vælge, om man ville sætte sin lid til det nationale kompromis, som blev indgået mellem Ja-partierne i det danske Folketing, der lover at sikre imod, at der ikke automatisk indføres flertalsafgørelser på social- og arbejdsmarkedsområdet.

For os i "RAV – Kvinder mod Unionen" har det været et problem, at der er alt for mange i Danmark, som ikke er klar over, hvad nyliberalisme er og hvad en nyliberalistisk politik har af konsekvenser for kvinder og almindelige mennesker i det hele taget. Måske også fordi de fleste i Danmark ikke for alvor mærker de negative følger af denne politik, bl.a. fordi velfærden som udgangspunkt har været langt mere udbygget end i mange andre EU-lande. Derfor var det var rigtigt heldigt for os og mange andre, at det for de franske vælgere i høj grad var dette deres Nej til forfatningen handlede om. De så konsekvent det nyliberalistiske indhold i EU-forfatningen i forlængelse af nedskæringerne på velfærdsområdet og liberaliseringerne på arbejdsmarkedet, som de allerede havde oplevet og protesteret mod igennem mange år.

De franske vælgere havde en vigtig pointe: I virkeligheden har EU-udviklingen længe fulgt den politisk-økonomiske og ideologiske retning, som man finder i EU-forfatningen. I virkeligheden har dette været retningen lige siden indførelsen af det indre marked i 1987, der skal fremme fri bevægelighed af personer (læs: arbejdskraft), varer, tjenesteydelser og kapital. Dette er et liberaliseringsprojekt inden for rammerne af EU, som også er et helt centralt omdrejningspunkt i EU-forfatningen. Derfor har EU-udviklingen naturligt nok haft dybe konsekvenser for den offentlige velfærd. Dette handler ikke kun om, at der sker en tilnærmelse eller harmonisering af EU-landenes velfærdssystemer, som der ofte har været påpeget, men om at der er en slags liberaliserings"tvang" ift. den offentlige velfærd, der dels følger af nedskæringerne, dels sker fordi der er et ønske i EU om, at den offentlige velfærd skal konkurrere mere med den private. Dermed kommer den offentlige sektor også til at fungere mere som den private.

Der er groft sagt 3 modeller på velfærdsområdet indenfor EU: Den i princippet solidariske model, hvor velfærden er for alle, som vi har i de nordiske lande. Der er den central europæiske model, der i højere grad er baseret på tilknytningen til arbejdsmarkedet og forsikringsordninger. Og så er der den mere liberalistiske - anglikanske - model som man ser f.eks. i England og Irland, hvor endnu større dele af velfærdsområdet er liberaliseret, og der er ringe social sikkerhed. Dvs. et system der ligger meget tættere på det amerikanske.

Den foretrukne model i EU synes med EU-forfatningen at gå i retning af den anglikanske.

Vi har aldrig tidligere set en sådan samlet EU-kritisk mobilisering i EU-landene, som den der har fundet sted i forbindelse med kampagnen mod EU-forfatningen. Det gælder i særlig grad mobiliseringen på venstrefløjens og af kvinderne, som har spillet en væsentlig rolle for Nejerne i Frankrig og i Holland. Kvindeorganisationer og kvindebevægelser har været meget opmærksomme på netop følgerne for kvinder af den ekstreme liberalisme, som EU-forfatningen vil fremme, samt af afdemokratiseringen og af militariseringen af EU.

Et hovedproblem for kvinder er, at så længe de er hovedansvarlige for børnepasning og anden omsorg, vil de være dybt afhængige af, at der eksisterer en god offentlig sektor, hvis de skal kunne tage et lønarbejde og opnå økonomisk uafhængighed. Mange kvinder har decideret tolket EU-forfatningens konsekvenser som et forsøg på at få kvinder til at blive hjemme som husmødre.

Når nordiske kvinder endnu ikke har mærket følgerne af nyliberalismen på samme måde som kvinder andre steder i EU, hænger det utvivlsomt meget sammen med, at nordiske kvinder har nydt godt af de fremskridt, der har fulgt med opbygningen af velfærdsstaten i 1960'erne og 70'erne, der dengang gjorde det muligt for et stort flertal af kvinderne at få et lønarbejde og blive økonomisk uafhængige. Mange kvinder fik arbejde inden for den offentlige sektor. Denne udvikling har kvinder i andre EU-lande ikke oplevet. Den dag idag er det sådan, at ca. 70-75 % af kvinderne i de skandinaviske lande er på arbejdsmarkedet, mens gennemsnittet i EU som helhed er på ca. 54%. I mange EU-lande er det langt under halvdelen af kvinderne, der har et lønarbejde, mange steder arbejder de fleste på deltid. Forklaringen er enkel: I de andre lande mangler et udbygget velfærdssystem, der sikrer billig og god pasning af børn og andre sociale goder. Det betyder, at overordentlig mange kvinder i EU-landene stadig er økonomisk afhængige af deres mænd, fædre eller sønner for at kunne overleve.

Mange EU-tilhængere blandt kvindelige politikere fremhæver EU's ligestillingspolitik, når de skal omtale EU for noget godt. Det er rigtigt, at EF i 1970'erne sikrede ligeløns- og ligestillingslovgivning. Men de taler meget lidt om, hvor lidt der er opnået med denne lovgivning især når man ser på det helt centrale spørgsmål som f.eks. ligeløn. Selv i de skandinaviske lande er fremskridtene små, og på mange områder på arbejdsmarkedet er der snarere tale om, at lønforskellene er vokset. Disse manglende fremskridt hvad ligeløn angår kan – når man tager alle andre forklaringer i betragtning såsom det kønsopdelte arbejdsmarked – bedst forklares med den øgede privatisering og den stigende konkurrence på arbejdsmarkedet. Lønforskellene er markant større i den private sektor end i den offentlige. I Danmark drejer det sig om forskelle på næsten 10% mellem de to sektorer. På den måde kommer det også til at få store konsekvenser for kvinder, at den offentlige sektor – hvor særligt mange kvinder er ansat – er under pres for at skære ned og privatisere. Og dette drejer sig om negative konsekvenser både mht. ligeløn og arbejdsmiljø.

Også i EU-forfatningen er der en målsætning om ligestilling mellem kvinder og mænd. Men det øvrige indhold i forfatningen, især den økonomiske politik, vil i realiteten undergrave mulighederne for ligestilling. EF/EU-domstolen skal på den ene side forsvare ligestilling, på den anden er dens primære opgave at forsvare EU's politikker såsom ØMU'en, det indre marked og EU-integrationen.

Tilpasningen til markedet på velfærdsområdet i de nordiske lande har også betydet indførelse af mere forsikringsbaseret velfærd. Den danske Fogh Ramussen-regering taler om mere frit valg. Men det er dem der har flest forsikringsordninger og er længst i arbejde, der har de frieste valg. Det er ikke kvinderne, som er dem der oftest tager orlov, f.eks. barselsorlov, oftest har deltidsarbejde, og er mere arbejdsløse. En af følgerne er, at det også er kvinderne som vil få mindst ud af deres pensionsordninger. Med et mere liberaliseret samfund står kvinder til i endnu højere grad at blive andenrangs arbejdskraft og andenrangs borgere.

En fastholdelse - men også en udbygning - af det nordiske solidariske velfærdssystem er en vigtig forudsætning for at sikre kvinder bedre vilkår og muligheder. Jeg vil desuden pege på, at en udvidelse af demokratiet på alle niveauer vil give bedre muligheder for mere indflydelse og mere lighed.

Umiddelbart nærer jeg ikke den store optimisme mht. de konkrete muligheder for at sikre den solidariske velfærd. Den kan meget let ende som en tom skal tømt for sit tidligere indhold. I Danmark har såvel den socialdemokratisk-radikale koalitionsregering i 1990'erne som den borgerlige regering siden 2001 ført en politik, der underminerede det nordiske velfærdssystem. Jeg tvivler meget på, at den nuværende socialdemokratiske ledelse ville føre en fundamentalt anden økonomisk politik end den borgerlige regering under Fogh Rasmussen, selv om socialdemokraterne ikke som f.eks. Fogh har en ideologisk baggrund for dette.

Desuden satser de nordiske regeringer ikke på Norden og Nordisk Råd som et fora, der kunne gå foran - også i EU - på velfærdsområdet. Højst som et supplement. De nordiske lande står sjældent sammen i EU. Selv om de nordiske lande utvivlsomt kunne styrke en bevarelse af den nordiske velfærdsstat gennem en fælles indsats. Personligt ville jeg gerne se Norden som et regionalt fora i et mellemstatsligt samarbejdende Europa, hvor de nordiske lande kunne være inspirator på velfærdsområdet for resten af Europa og verden.

Man hører ofte mantraet om, at velfærdssystemerne er nødt til at tilpasse sig globaliseringen for at landene kan konkurrere og velfærden overleve. Eller at f.eks. den såkaldte ældrebyrde gør det nødvendigt med nedskæringer og omlægninger. Det sidste er en undskyldning. Desværre synes Socialdemokraterne at ligge under for den opfattelse, at tilpasning betyder at reducere den offentlige velfærd og omforme velfærdssystemet så det passer til markedet. Men globaliseringen er ikke en naturkraft - den er menneskeskabt. Og der er absolut ikke enighed om - heller ikke blandt såkaldte

eksperter – at en mere liberaliseret velfærdsmodel med ringe social sikkerhed, som f.eks. den anglikanske, er svaret, hvis landene skal kunne klare sig bedre i den globale konkurrence. Faktisk mener mange eksperter, at de skandinaviske lande med deres relativt høje sociale sikkerhed og med det de kalder en mere fleksibel arbejdskraft (læs: lettere at fyre) som i Danmark – vil klare sig bedre i globaliseringen end de lande, der har valgt at lade markedet bestemme omfanget og kvaliteten af velfærden.

IVJ. 27.7.05